

A TASZ véleménye az Intézményi ellátásról a közösségi alapú szolgáltatásokra való áttérés fejlesztése – intézményi férőhely kiváltás 2023-ig EFOP–2.2.5–17 kódszámú felhívásról

A Társaság a Szabadságjogokért üdvözli, hogy az EFOP-2.2.5-17 kódszámú pályázati felhívás újbóli megnyitásával a kormány folytatja a EFOP-2.2.2-17 konstrukció keretében jelenleg megvalósuló kiváltási projekteken túl a 2015–2025-re vonatkozó Országos Fogyatékosügy Programban kiemelt célkitűzésként kezelt kiváltási folyamatot annak érdekében, hogy több ezer fogyatékossgal élő ember élhessen önállóbb életet a pályázat keretei között megvalósítható szociális alapszolgáltatások bővítésének és támogatott lakhatások létrehozásának köszönhetően. Azonban a jelenlegi pályázati feltételek módosítása elengedhetetlen ahhoz, hogy a kiváltás a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezményben (továbbiakban: ENSZ Egyezmény) foglalt állami kötelezettségvállalásokkal összhangban valósuljon meg. Ezért a felhívás jelen formájában nem támogatandó.

A kiváltási folyamat sikeres megvalósítása a hazai fogyatékossgügy területén kiemelt jelentőségű, mert a jelenleg rendelkezésre álló forrásokból létrejövő beruházásokkal olyan új szociális alap- és szakosított szolgáltatási struktúra fog létrejönni, amely évtizedekre fogja meghatározni az intézményben élő fogyatékos emberek jogainak érvényesülését, életminőségét, társadalmi befogadásukat. A tét óriási: a kormánynak most lehetősége van jelentős forrás megfelelő felhasználásával rendszerszinten felszámolni több ezer fogyatékossgal élő ember gyakran embertelen, emberi jogait sértő intézményi ellátását. A kiváltás buktatóinak elkerülése hosszú távú, stratégiai gondolkodást igényel, amelyben együttesen szükséges a jogi és szakmai szempontok figyelembevétele. Ehhez a felhívás keretén belül megvalósuló projektek feltételrendszerének átgondolására van szükség.

A TASZ a következő pontok módosítását tartja szükségesnek:

1) A pályázók köréről

A felhívásra támogatási kérelmet a fogyatékossgal élő személyek és/vagy pszichiátriai betegek számára ápolást-gondozást nyújtó, a célcsoportok vonatkozásában engedélyesenként 50 főnél nagyobb bentlakásos intézmények nyújthatnak be. A felhívás szerint engedélyes a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltatók, intézmények és hálózatok hatósági nyilvántartásáról és ellenőrzéséről szóló 369/2013. (X. 24.) Korm. rendelet alapján a telephellyel nem rendelkező intézmény esetén a szolgáltató székhelye, telephellyel rendelkező intézmény esetén a szolgáltató minden egyes telephelye és - ha a székhelyet szolgáltatás nyújtására is használják - az intézmény székhelye is. Támogatási kérelmet azok a szervezetek nyújthatnak be, amelyek maradéktalanul

megfelelnek a Felhívás jogosultsági feltételeinek, vagyis a 4.1 pont alatt GFO szerinti besorolással rendelkező intézmények.

Az EFOP-2.2.2-17 pályázathoz képest újdonság, hogy támogatási kérelmet kötelező konzorciumi formában benyújtani. Erre az EFOP-2.2.2-17 pályázat keretén belül csak lehetőség volt. Ez az EFOP-2.2.2-17 felhíváshoz képest pozitív változás, mert a kiváltásban érintett szereplők együttműködése hangsúlyosabban jelenik meg jelen felhívásban, a kötelező konzorciumi pályázás feltételül szabása a releváns szereplők szorosabb együttműködését hivatott elősegíteni.

Azonban a folyamat irányítói még mindig az intézmények, mivel a konzorcium vezetője kizárólag 50 férőhelynél nagyobb bentlakásos intézmény lehet. Jelen formájában a felhívás a vezető szerepet a nagylétszámú intézmények kezébe adja. De a nagylétszámú bentlakásos szociális intézmények nem tudnak egy őket felszámoló radikális strukturális változás fő aktorai lenni! A felhívás jelen formájában megnehezíti az egyéni szükségletekre és igényekre szabott lakhatási és támogatási struktúra kiépítését és valószínűsíthetően az intézményi kultúra, a csoportos ellátás továbbörökítéséhez fog vezetni, a nagylétszámú intézmények által vezetett projektek keretén belül létrejövő támogatott lakhatások nem személyközpontú módon, hanem mini intézetekként fognak működni. Ezt a prognózist a hazai és nemzetközi tapasztalatok támasztják alá.

Az EFOP-2.2.2-17 keretén belül közel 3 éve megvalósuló projektek tapasztalatai jól mutatják, hogy a felhívás pályázati körének túl szűkre szabása a sikeres implementációt veszélyezteti. Az EFOP-2.2.2-17 keretén belüli 30 sikeres pályázatból - egyet leszámítva - a fogyatékos és pszichiátriai otthonok állami végletesen túlcentralizáltan működő fenntartója valósít meg (ennek egyik hátulütője, hogy a központosított közbeszerzések gátolják a gyors és hatékony implementációt). A pályázó intézmények közül hatnak tavalay megszüntették a támogatási jogviszonyát, mert nem haladtak az elvárt módon a projektek megvalósításával. Az akadozó implementáció mögött azon szubszidiaritással kapcsolatos probléma áll, egy túlságosan központosított állami szerv próbál létrehozni helyi, egyénre szabott támogatási struktúrákat.

Sikeres kiváltással létrejövő struktúrák szemléletbeli változást tükröznek. Ebben a tekintetben a kiváltás egy igazán radikális folyamat, amely a szakemberektől egészen más attitűdöt, kompetenciákat és munkaszervezést vár el, mint a paternalista, kiszolgáló, jótékonykodó megközelítés szerint működő nagyintézményi ellátás. A fogyatékosággal élő személyek "ellátásának" elsődleges szempontja helyett, képessé tételük, önálló életvitelük kialakításának és fenntartásának feladata kerül. A szolgáltatási struktúra átszervezésével az eddigi támogatási módok alapvetően átalakulnak, de a lakók minél önállóbb életvezetésének az ENSZ Egyezmény szellemében foglaltak szerinti szakmai kísérésében a nagylétszámú intézményeknek valójában nincs tapasztalatuk.

Az egyéni szükségletekre és igényekre szabott lakhatási és támogatási struktúra kiépítését a jelenlegi intézményi kultúrát fenntartó szociális ellátórendszer befolyásától a lehető legfüggetlenebb módon lehet megvalósítani. Tanuljunk az EFOP-2.2.2-17 keretén belül megvalósuló projektek tapasztalataiból, a nagylétszámú fogyatékos és pszichiátriai otthonok nem lehetnek fő vezetői a kiváltási folyamatnak! Nem elég a konzorciumi pályázás feltételül szabása a sikeres implementáció

érdekében, a pályázatra jogosultak körének kibővítésére, a fogyatékossgal élő emberek bevonásával a helyi szervezetek, szolgáltatók pozíciójának, és a velük való együttműködés megerősítésére van szükség.

A felhívás a kiváltás célcsoportját az alábbi 3 csoportban határozza meg:

1. ápoló-gondozó intézményben ellátott fogyatékos személyek és/vagy pszichiátriai betegek;
2. az érintett intézményekben szakmai, illetve kiegészítő munkakörben dolgozók;
3. az érintett fogyatékos személyeket, és/vagy pszichiátriai betegeket körülvevő mikro-makro környezet (pl. családtagok, szomszédság, gondnokok, más szolgáltatásban dolgozók, település lakossága, egészségügy stb.).

Kiemelendő a harmadik célcsoport. A kiváltás nem csak a jelenleg intézményben ellátott fogyatékos személyeket, pszichiátriai betegeket érinti, hanem azokat a még családban élő fogyatékossgal élő személyeket is, akik a jövőben intézményi ellátásba kényszerülnének alternatívák hiányában. Az intézményi várólistákon lévő fogyatékos emberekkel a felhívás nem számol, pedig az új szolgáltatási struktúra kialakítása során az ő helyzetüket is figyelembe szükséges venni.

Az intézményi elhelyezés prevenciója jelen felhívásra beadható kiváltási pályázatokkal valósítható meg, ezzel megelőzve azon abszurd helyzetet, hogy fogyatékossgal élő személyeknek először nagylétszámú bentlakásos szociális intézménybe kell kerülni ahhoz, hogy azután támogatott lakhatásba költözhessenek. Fogyatékossgal élő személyek jelenleg indokolatlan módon csak nagylétszámú intézményekből kerülhetnek állami fenntartású támogatott lakhatásba. A nagylétszámú intézmények moratóriumának (létszámstop) elrendelése a jelenlegi bentlakásos intézményi elhelyezésre irányuló kényszerkereslet miatt csak úgy lehetséges, ha az intézményi elhelyezésre várakozó fogyatékos személyek számára is megnyitásra kerül a támogatott lakhatásba kerülés lehetősége a kiváltás keretén belül.

Meg kell előzni, hogy a kiköltözésekkel párhuzamosan - mintegy szelepet nyitva hagyva a régi struktúrába - feltöltődjenek a nagylétszámú férőhelyek. Fontos tudni, hogy a szabályozási környezet nem segíti elő, hogy a nagylétszámú intézmények ne vegyenek fel a jövőben fogyatékossgal élő személyeket: jelenleg sem a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény (továbbiakban: Szocvtv.), sem a fogyatékossgal élő személyek számára ápolást-gondozást nyújtó szociális intézményi férőhelyek kiváltásáról szóló 2019-2036. évekre vonatkozó hosszú távú koncepció (továbbiakban: új kiváltási stratégia), sem a felhívás keretén belül megengedett 'részleges kitagolás' nem akadályozza meg a férőhelyek feltöltését. Az összes nagylétszámú intézményre vonatkozó kötelező létszámstop hiánya az intézményi ellátást tartja fenn, adott esetben azt megerősíti, ami a kiváltás célkitűzésével szöges ellentétben áll. Emiatt kiemelten fontos, hogy a várólistákon szereplő, a hospitalizációs ártalmaktól még megkímélt fogyatékossgal élő személyek vonatkozásában létrejöjjenek "puffer" férőhelyek jelen felhívás keretén belül.

A jelenleg családban élő, nagylétszámú elhelyezéssel veszélyeztetett fogyatékos személyek lakhatási és támogatási szükségleteit nem a nagylétszámú intézmények, hanem családjaik ismerik. Az érintett

családok a lakókörnyezetükben veszik jelenleg is igénybe a szociális alapszolgáltatásokat (nappali ellátás, támogató szolgálat, közösségi ellátás stb.), a helyileg beágyazott szolgáltatókkal már kialakult kapcsolatuk van. Ezzel összhangban az új kiváltási stratégia szintén rámutat a lokalitás erejére az önálló életvitel kialakításában vonatkozásában, miszerint a helyi lakosok és szolgáltatók fontos szerepet töltenek be a preventív és a támogató szolgáltatások bővítésében. Ezért véleményünk szerint szükséges a felhívás jogosultsági feltételeinek módosítása, hogy támogatott lakhatást fenntartó, illetve szociális alapszolgáltatást nyújtó szervezetek is pályázhassanak a felhívásra.

Szakpolitikai tévedés, hogy a felhívás keretén belül csak az 50 főnél nagyobb fogyatékossgal élő személyek és/vagy pszichiátriai betegek számára ápolást-gondozást nyújtó intézmények pályázhatnak. Ezáltal elesnek a pályázati forrásoktól azok az önkormányzatok, amelyek nem tartanak fenn 50 főnél nagyobb ápolást-gondozást nyújtó intézményt, de szeretnék alternatívát biztosítani a helyi fogyatékossgal élő, pszichiátriai beteg lakosság számára. Az új kiváltási stratégiával összhangban a nagyobb településeken létrejövő új támogatott lakhatások preferálása a közszolgáltatásokhoz való jobb hozzáférés mellett a szociális alapszolgáltatások megfelelő kapacitásbővítése miatt is szükséges azon 10 000 lakosnál magasabb lélekszámú településeken is, amelyek nem tartanak fenn 50 férőhelynél nagyobb fogyatékosok és/vagy pszichiátriai betegek otthonát. Stratégiai szempontból továbbá kiemelt jelentőségűek azon megyeszékhelyek önkormányzatai is, melyek nem tartanak fenn 50 főnél nagyobb fogyatékos és/vagy pszichiátriai otthonot, hiszen nagyon sok budapesti fogyatékossgal élő és/vagy pszichiátriai beteg ember kényszerül vidéki nagylétszámú bentlakásos szociális intézményben élni, és esetükben a létrejövő szolgáltatások elsősorban a Budapesttel jó közlekedési összeköttetéssel rendelkező megyeszékhelyeken alakítandók ki a családokkal, rokonokkal, barátokkal való könnyebb kapcsolattartás érdekében.

A támogatást igénylők körének kibővítése a Társ projekt 2017-es tanulmányában elsőként megfogalmazott szakpolitikai javaslattal összhangban a kiváltási folyamatban jelenleg indirekt módon érintett fogyatékossgal élő személyek és családjaik valós igényeire reagálna, mert "a támogatott lakhatás 'folyamatos változás', és erre rendszerszinten is rugalmasan szükséges reagálni!" (lásd: FSZK, 2017, Támogatott lakhatási szolgáltatások. Áttekintés az intézményi férőhelykiváltás során létrejött támogatott lakhatási szolgáltatások működésének első tapasztalatairól, 36. o).

Javaslat:

Hangsúlyozzuk, a kiváltási folyamat eddigi tapasztalatai alapján a nagylétszámú intézmények nem tudnak egy őket felszámoló radikális strukturális változás fő aktorai lenni! A szorosabb és rugalmasabb együttműködés biztosítása érdekében a konzorciumi pályázás előírásán túl szükséges a pályázói kör kibővítése, hogy a jelenlegi feltételek szerint pályázni nem jogosult releváns szolgáltatók és önkormányzatok is részt tudjanak venni a kiváltás komplex folyamatában, jövőbeli potenciális szolgáltatóként ne essenek el a pályázás lehetőségétől.

A jogosultsági feltételek módosításával a minimum 50 fős célérték indikátor szám (18. o.), illetve a 4.4.2. kiválasztási kritériumok alfejezetben a szakmai tervek tartalmi értékelési szempontjai közül

az 5. projektértékelési előfeltétel (23. o.) ne vonatkozzon azon támogatott lakhatást fenntartó, illetve szociális alapszolgáltatást nyújtó szervezetekre, önkormányzatokra, melyek 50 férőhelynél kevesebb szolgáltatást működtetnek.

2) A létrejövő új támogatott lakhatásokról

Az EFOP-2.2.2-17 konstrukció keretén belül benyújtott szakmai anyagok jól mutatják, hogy a pályázó intézmények az intézményi kiváltással létrehozandó lakhatási szolgáltatások túlnyomó többségét hét-tizenkét fő számára kialakított lakás vagy ház formájában valósították, valósítják meg. Jelen pályázat szintén lehetőséget biztosít a hét-tizenkét fő számára kialakított lakás vagy ház létrehozására. Várhatóan a benyújtásra kerülő szakmai anyagok többsége 12 fős támogatott lakhatások létrehozásával fog kalibrálni, amely nyilvánvalóan ellentétes az ENSZ Egyezményben vállalt állami kötelezettségekkel, és ezáltal a pályázat célkitűzéseivel.

Ha a felhívás keretén belül lehetőség lesz hét-tizenkét fő számára kialakított lakhatási szolgáltatások létrehozására, az eredmény előre borítékolható: nem intézménytelenítés, hanem átintézményesülés, transz-institucionalizáció fog történni. A 12 fős támogatott lakhatások elburjánzása rendszerszintű jogsérelemhez fog vezetni, mert több ezer fogyatékossgal élő személy ENSZ Egyezményben deklarált joga az önálló életvitelhez és a közösségbe való befogadáshoz nem fog megvalósulni ellentétesen a felhívás átfogó céljával is, miszerint a tervezett fejlesztések az ENSZ Egyezmény önálló életvitel és a közösségbe való befogadásról szóló 19. cikkének biztosítása érdekében történnek. A hét-tizenkét fős támogatott lakhatások létrehozásának lehetősége továbbá ellehetetleníti a felhívás első számú rész céljának megvalósulását, miszerint a tervezett fejlesztések célja a fogyatékos személyek és/vagy pszichiátriai betegek életminőségének javítása, jogainak érvényesítése, önálló életvitelük támogatása.

A Fogyatékossgal Élő Személyek Jogainak Bizottsága (továbbiakban: ENSZ Bizottság) egyértelművé teszi 5. számú általános kommentárjában, hogy sem a nagyméretű, több, mint száz személyt befogadó intézmények, sem az öt-nyolc egyént befogadó kisebb, csoportos otthonok nem tekinthetők önálló életviteli körülményeknek, ha az intézményi elhelyezés egyéb meghatározó elemei jellemzik a támogatott lakhatásokat. Az ENSZ Bizottság az intézményi körülmények meghatározó elemeiként említi *inter alia* az egyazon környezetben élő fogyatékos személyek számának aránytalanságát, az egyének csoportja számára előírt azonos tevékenységek megszervezését, a személyi segítők megválasztásának korlátait vagy teljes hiányát, a személyes akaratától és preferenciáktól független merev rutint (CRPD/C/18/1. 16 c) bekezdés).

Az ENSZ Bizottság 2018. szeptember 14-én elfogadott bolgár országjelentés záró észrevételeiben mély aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy a bolgár nemzeti kiváltási stratégia alapján a bolgár kormány a nagylétszámú fogyatékos intézményekből kisebb létszámú 12 fős "családi típusú" lakóotthonok létrehozását tervezi, ellentétesen az ENSZ Egyezmény 19. cikkében foglalt állami kötelezettségvállalással (CRPD/C/BGR/CO/1 39. bekezdés). Az emberi jogi érveken túl a 6 férőhelyet meghaladó támogatott lakhatási modellel szemben további gyógypedagógiai, szakmai szempontú, illetve társadalomtudományi, fogyatékossgatudományi érvek is vannak. A fent említett intézményi

körülmények megvalósulása strukturális okok miatt hét-tizenkét fős támogatott lakhatások esetén szakmailag nem megelőzhető.

Már a kilencvenes évek közepe óta tudományosan ismert tény, hogy az értelmi fogyatékosággal élő személyek önrendelkezésének mértéke és a kislétszámú szolgáltatások között pozitív korreláció van (lásd: Tøssebro 'Impact of size revisited: Relation of number of residents to self-determination and deprivatization.' című munkáját az American Journal on Mental Retardation folyóiratban). Több friss kutatás is rámutatott arra, hogy a magas színvonalú szakmai támogatás egyik meghatározó tényezője a szolgáltatás férőhelyszáma (lásd: Flynn, Totsika, Hastings, Hood, Toogood és Felce, 2018, Effectiveness of Active Support for adults with intellectual disability in residential settings: Systematic review and meta-analysis. Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities, 31, 983–998). A szakmai támogatás minősége szignifikánsan romlik 6 főnél nagyobb támogatott lakhatás esetén, ennek tudományos megalapozottságú bizonyítékeként lásd Bigby, Bould, Iacono, Kavanagh és Beadle-Brown 2019-es 'Factors that predict good Active Support in services for people with intellectual disabilities' című tanulmányát, amely 134 ausztrál támogatott lakhatás vonatkozásában vizsgálata a lakók életminőségét befolyásoló minőségbiztosítás elemeinek prediktív tényezőit.

Ma már szakmailag elfogadott tény, hogy a 12 fős támogatott lakhatás nem számolja fel a csoportos ellátást nyújtó szolgáltatásszervezést, az egyéni szükségletekre és preferenciákra szabott szolgáltatás 12 fő esetében illuzórikus. A hét-tizenkét fős támogatott lakhatások csoportos és szegregáló jellegűek maradnak. Miközben a támogatott lakhatás megszervezése mögött a Szocvtv. 75. § (1) bekezdése szerint a támogatott lakhatás a fogyatékos személyek, a pszichiátriai betegek önálló életvitelének fenntartása, illetve elősegítése érdekében biztosítja a szükséges szolgáltatásokat. A hét-tizenkét fős támogatott lakhatás nem teszi lehetővé az önálló életvitel fenntartását, illetve elősegítését, főleg a magas támogatási szükségletű, súlyosan-halmozottan fogyatékos személyek számára.

A 12 fős támogatott lakhatás szakmai szempontból ugyanúgy téves elképzelésen alapul, mint a 2011-2041-es kiváltási stratégiában szereplő 50 fős intenzív gondozást nyújtó lakócentrum: hiába ad erre a Szocvtv. 75. § (5) c) pontja még mindig lehetőséget. Korszerű, az ENSZ Egyezmény szemléletével dolgozó szolgáltató ma már nem indít 12 fős támogatott lakhatást, ugyanúgy, mint ahogy 50 főt sem. A hét-tizenkét fős támogatott lakhatás létrehozása mögött finansziális okok húzódnak meg, mert magasabb támogatási szükséglet esetén olcsóbb a nagylétszámú ellátás, azonban gazdasági szempontok nem írhatják felül sem az emberi jogi, sem a szakmai szempontokat, lemondva a magas minőségű humánszolgáltatások kialakításának lehetőségéről.

A támogatott lakhatás hazai szabályozásának anomáliáira mutat rá az a tény, hogy a 6 férőhely feletti támogatott lakhatás *prima facie* korszerűtlen, a szakmai munkát ellehetlenítő intézmény az európai norma szerint. Az Európai Bizottság támogatásával 2020-ban megjelenésre kerülő jelentés Jan Šiška and Julie Beadle-Brown szerzőpáros tollából 27 európai uniós tagállam kiváltási gyakorlatát vizsgálja (lásd: Report on the transition from institutional care to community-based services in 27 EU Member States). A jelentés világossá teszi: legfeljebb hat férőhelyes támogatott lakhatás tekinthető a nagylétszámú intézményi ellátás átmeneti alternatívájának, azzal a kikötéssel, hogy hosszútávon minden fogyatékosággal élő személy számára célul kell kitűzni a saját lakásban, bérleményben való

lakhatás lehetőségét, illetve a támogatott lakhatástól független szolgáltatási gyűri elemeinek, az egyéni választáson és személyes szükségleteken alapuló személyi asszisztencia igénybevételének lehetőségét.

Az európai normával és az ENSZ Egyezményben foglaltakkal összhangban legfeljebb hat fő számára kialakított támogatott lakhatások létrehozása támogatható annak érdekében, hogy az elkövetkező években Magyarországon a megfelelő minőségű közösségi alapú szolgáltatások kiépüljenek, a szociális alapszolgáltatások megerősödjenek. A szakemberek kompetenciájának, szakmai identitásuknak, az ENSZ Egyezménnyel összhangban lévő szerepfelfogásuknak kialakítását legfeljebb a 6 férőhelyes támogatott lakhatások biztosíthatják. A támogatott lakhatásban dolgozó szakemberek képzés és folyamatos szakmai támogatás mellett csak a megfelelő strukturális feltételek megléte esetén tudják majd elsajátítani az új szolgáltatásszervezéssel járó nagyobb felelősségvállaláshoz, a mindennapi döntési helyzetekben való szakmai helytálláshoz szükséges tudást. 6 férőhely felett a személyzet szakmai szempontból lehetetlen helyzetbe kerül, a túl magas férőhelyszám automatikusan vezet csoportos megoldásokban való gondolkodáshoz, a paternalista intézményi kultúra fennmaradásához. Ennek következtében a szakemberek a támogatott lakhatásként működő házakról, lakásokról elsősorban mint munkahelyük helyszínéül, nem pedig mint az általuk támogatott fogyatékossgal élő emberek otthonáról fognak gondolkodni.

Jelen felhívás a 12 fős támogatott lakhatások dominanciájával rendszerszinten fogja fenntartani a paternalisztikus, csoportos ellátást továbbörökítő szolgáltatások strukturális kereteit, amelyek nem lesznek képesek a legnagyobb mértékben biztosítani a személyközpontú, egyénre szabott szolgáltatások, támogatások, programok nyújtását, a csoportos és a képviseleti megoldások mellőzését. A támogatott lakhatások intézményes jellegű működésének megelőzése érdekében a támogatott lakhatások férőhelyszámának emberi jogi és szakmai szempontból megfelelő maximalizálása sorsdöntő jelentőségű, hiszen most még, a szolgáltatások megtervezése előtt lehetőség van olyan támogatott lakhatások létrehozására, melyek a fogyatékos emberek számára a nagytézeteknél nem csak valamivel nagyobb mértékű döntési szabadságot tesznek lehetővé, hanem a lakók támogatásának legmegfelelőbb strukturális feltételeit teremtik meg.

Habár a legfeljebb 6 fős támogatott lakhatási forma a jobb életminőséghez (ehhez a jó minőségű szolgáltatások fenntarthatóságát biztosító finanszírozási háttér szükséges), és a nem fogyatékos emberekkel való egyenrangú állampolgársághoz - a gondnokság hazai rendszere miatt (ehhez lásd: Sándor, Horváthné, Iván és Kalányos 'A támogatott lakhatás jellemzői egy participatív kutatás tükrében' című, 2019-ben megjelent tanulmányát) - nem elégséges feltétel, de ahhoz feltétlenül szükséges. A pályázati célkitűzésekkel összhangban a legfeljebb 6 fős támogatott lakhatások biztosíthatnak emberi jogi és szakmai szempontból is lehetőséget a fogyatékossgal élő személyek döntési szabadságának tiszteletben tartására, a minél nagyobb fokú egyéni autonómia biztosítására, ezáltal társadalmi befogadásuk valódi előmozdítására.

Javaslat:

A nemzetközi és regionális emberi jogi standardokra és a fent bemutatott kutatások eredményeire való tekintettel törölni szükséges a felhívásból a hét-tizenkét fő számára kialakított támogatott lakhatás létrehozásának lehetőségét (6. o.), illetve a 4.4.2. kiválasztási kritériumok alfejezetben a szakmai tervek tartalmi értékelési szempontjai közül az első projektértékelési előfeltételt módosítani szükséges aszerint, hogy a kérdés arra vonatkozzon, hogy legfeljebb 6 fő ház(ak)ban vagy lakás(ok)ban valósul-e meg a lakhatási szolgáltatás (23. o.).

Az ENSZ Egyezmény 19. cikk a) bekezdése külön előírja, hogy a fogyatékossgal élő emberek nem kötelezhetőek bizonyos megszabott körülmények között élni. Ehhez, a legfeljebb 6 férőhelyes támogatott lakhatási ellátórendszer kiépítése mellett a saját bérleménybe kiköltözés lehetőségének biztosítása is szükséges.

3) A lakók igény- és szükségletfelméréséről

A felhívás céljával összhangban a megfelelő lakhatási formák megtervezése csak az egyén elvárásaihoz és igényeihez igazodó lakhatási és támogatási forma megválasztását lehetővé téve lehetséges. A csoportos megoldások elkerülése végett és az egyéni szükségletek, preferenciák, a jövőre vonatkozó elképzelések legmaximálisabb figyelembe vétele érdekében minden fogyatékossgal élő személy számára legyen biztosított az akár egyéni vagy - párkapcsolat esetén - párban történő támogatott lakhatásba költözés lehetősége. Amennyiben igény jelentkezik a fogyatékossgal élő személy részéről, hogy többedmagával lakjon együtt, - az előző pontban kifejtésre kerültek szerint - erre legfeljebb hat fő számára kialakított lakásban vagy házban legyen lehetőség.

A valódi társadalmi befogadást elősegítő beruházásokra az ENSZ Egyezmény szerint csak alulról építkezve kerülhet sor, a fejlesztéseknek minden érintett fogyatékossgal élő személyek akaratának és preferenciáinak figyelembevételével szükséges megvalósulnia. A kiváltási folyamatot a személyközpontú, minőségi megoldások kell, hogy jellemezzék. Ehhez, a saját bérleménybe kiköltözés lehetőségének biztosítása mellett egy újfajta támogatott lakhatási ellátórendszer kiépítése szükséges, amelynek alapját a beköltöző lakók megfelelő igény- és szükségletfelmérése kell hogy képezze.

Magyarország Alaptörvénye XXVII. cikkében kimondja: „*Mindenkinek, aki törvényesen tartózkodik Magyarország területén, joga van a szabad mozgáshoz és tartózkodási helye szabad megválasztásához*”, de a lakóhely szabad megválasztásának jogára a Fogyatékossgal élő személyek jogairól szóló ENSZ Egyezmény 19. cikk a) bekezdése is felhívja a figyelmet. Az ENSZ Egyezmény 19. cikk a) pontja deklarálja a fogyatékossgal élő személyek azon jogát, hogy másokkal azonos alapon megválaszthassák lakóhelyüket, illetve azt, hogy hol és kivel éljenek együtt.

A kiírásra felhasználható európai uniós források (az Európai Regionális Fejlesztési Alap) nem teszik lehetővé, hogy a fejlesztések megvalósulásának helyszíne Magyarország fejlett régióit (Budapest és Pest megye) is érintse. Emiatt a projekt területi korlátozása értelmében a fejlesztések

megvalósulásának helyszínéeként Magyarország kevésbé fejlett régiói kerültek meghatározásra: Nyugat-Dunántúl, Dél-Dunántúl, Közép-Dunántúl, Észak-Magyarország, Dél-Alföld, Észak-Alföld.

Azonban számos olyan helyzet előállhat, melynek okán a nagylétszámú intézményekben lakó fogyatékossgal élő személyek Budapesthez jobb közlekedési kapcsolatokkal bíró megyeszékhelyeken akarnak élni a rokonokkal való könnyebb kapcsolattartás, vagy akár a jövőbeni munkavállalás reményében. Ezért kiemelten fontos, hogy a kiváltási folyamat során a fogyatékossgal élő személyek maguk dönthessék el, mely településen akarnak élni. A minőségi és személyes igényeket figyelembe vevő megoldások, a szolgáltatási gyűrű elemeihez (pl. közszolgáltatások, közlekedés, szociális, egészségügyi, foglalkoztatási, képzési, rehabilitációs, kulturális, sport és szabadidős szolgáltatások) való egyenlő esélyű hozzáférés biztosítása érdekében a megyeszékhelyeken megvalósuló fejlesztések kerüljenek preferálásra. Ez összhangban van az új kiváltási stratégia 4.1.1. pontjában foglaltakkal, miszerint a "magyarországi adottságok figyelembevételével a tervezés során törekedni kell arra, hogy olyan települések kerüljenek kiválasztásra a lakhatás helyszínéül, amelyek (10 000 lakosnál) magasabb lélekszámúak, hiszen a szociális alapszolgáltatások ezeken a településeken hozzáférhetőbbek a kötelező (önkormányzati) feladatellátás jogszabályi meghatározottsága okán, valamint a közszolgáltatások elérhetősege is kedvezőbb."

Javaslat:

'3.4.1.3. Egyéb elvárások' alfejezet kiegészítése azzal, hogy a támogatást igénylő intézményeknek a szakmai tervük mellékleteként szükséges csatolniuk az érintett fogyatékossgal élő személyek bevonásával, a támogatott lakhatások megtervezéséhez készített igény- és szükségletfelmérési kérdőíveket. A szakmai tervek véleményezését végző Intézményi Férőhely Kiváltás Koordináló Országos Testület (IFKKOT), a célcsoport szerint releváns érdekképviselő és a TÁRS projekt megvalósítója a fogyatékossgal élő személyek igény- és szükségletfelmérési kérdőívei alapján tudja az írásos véleményét megalapozottan kialakítani, összhangban a felhívás segédleteként csatolt "Intézményi Férőhely Kiváltást Koordináló Országos Testület (IFKKOT) által kiadott írásos javaslat a szakmai tervről és az első mérőldkőről" című dokumentum 6. pontjával, miszerint az IFKKOT-nak részletesen ki kell fejtenie, és meg kell tudnia indokolnia, hogy a lakók felkészítése és a projektbe való bevonása megfelelően tervezett volt-e.

4) A kiváltott férőhelyeken létrehozható más ellátási formákról

Jelen felhívás - EFOP-2.2.2-17 pályázati felhívással ellentétben - lehetőséget biztosít fogyatékossgal élő személyek, pszichiátriai betegek számára ápolást-gondozást nyújtó nagylétszámú intézmények számára, hogy a teljes férőhelyszám alatti létszámmal tagoljon ki. "A részleges kitagolás eredményeként megüresedett férőhelyek új, célcsoporthoz tartozó ellátottal nem tölthetők fel. (...) A kiváltott férőhelyeken az eredeti ellátási forma visszaállítása nem támogatható." (16. o.). A részleges kitagolás a fogyatékossgal élő személyek intézményi ellátásának fennmaradása mellett, más célcsoportok (idős emberek, időskorú fogyatékossgal élő személyek) intézményi alapú ellátásához is vezet.

A Központi Statisztikai Hivatal adatai és Jan Šiška and Julie Beadle-Brown fent említett kutatásából (11. o.) látszik: Magyarországon az elmúlt években nem növekedett jelentősen az alapszolgáltatásokhoz hozzáférő igénybevevők száma, a szakosított (bentlakásos) szolgáltatások száma stagnál. Az EFOP-2.2.2-17 pályázati felhívás keretén belül benyújtott szakmai tervekben kiderült: több fogyatékos otthonként működő intézmény profilt vált, és idősök otthonaként tervez továbbműködni.

Bár nincs még olyan kidolgozott, nemzetközi emberi jogi dokumentum, amely kifejezetten a gondozásra szoruló idős emberek jogvédelmét, autonómiájának és önálló életvitelének tiszteletben tartását írja elő, mint amilyen az ENSZ Egyezmény a fogyatékosokkal élő emberek esetén, ennek ellenére az idős embereket is másokkal azonos alapon megilletik az alapjogok. Ha a korábban fogyatékos otthonként működő intézmények mindössze profilváltáson mennek át, és nem zárnak be, hanem idősotthonokként funkcionálnak tovább, csak idő kérdése, hogy a magyar társadalom demográfiai jellemzői miatt növekvő kereslet mikorra hozza létre tömegesen idősök nagylétszámú otthonait. Az idős emberek *prima facie* jogait sértő ellátási struktúra kialakulását szükséges megelőzni, ezáltal a magyar államnak nem kell majd száz milliárdokat költenie korszerűtlen idősotthonok kiváltására.

Javaslat:

A szöveg módosítása szükséges annak érdekében, hogy ne csak az eredeti, de más ellátási formát se lehessen létrehozni a kiváltott férőhelyeken, mely infrastruktúrával kapcsolatban kialakuló konszenzus van a tekintetben, hogy emberi jogi szempontból nem alkalmasak a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatások biztosítására. Ne jöhessenek létre a fogyatékos otthonok helyén nagylétszámú idősotthonok!

Jóváhagyta: dr. Jovánovics Eszter
Egyenlőségprojekt, projektvezető

Készítette: Környei Kristóf
Egyenlőségprojekt munkatárs